

Annotation. *A situation is analysed with development, harmonization and introduction of standards of quality and unconcern of food on the enterprises of agrofood sphere. Reasons which brake standardization are exposed, and priority directions and effective levers the use of which will assist activation of this process are reasonable.*

Key words: *agrofood complex, standards of quality and unconcern, technical regulations, control system, european and international normative documents, standardization.*

3

УДК 331.522.4:37

*А.М. Каньоса, к.іст.н., доцент;
М.І. Каньоса, к.е.н., професор, Кам'янець-
Подільський національний універ-
ситету імені Івана Огієнка*

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ЗРОСТАННЯ ВПЛИВУ ОСВІТИ НА ТРУДОВИЙ МЕНТАЛІТЕТ

Досліджується й обґрунтовується вплив освіти на формування національного трудового менталітету, підвищення конкурентоспроможності трудового потенціалу України, його інноваційного чинника в період трансформації української економіки.

Ключові слова: *трудоий менталітет; трудоий менталітет нації; трудоий потенціал; рівень освіти; конкурентоспроможність трудового потенціалу; мотиваційний механізм.*

Постановка проблеми. Період ринкової трансформації економіки України ускладнюється багатьма значними проблемами. Вимагає пошуку принципово нових підходів до осмислення категорій і понять духовного буття суспільства формування національної соціально орієнтованої економіки з урахуванням посилення глобалізації світового розвитку. Серед таких проблем слід відзначити період адаптації до ринкових умов й урахування ментальних чинників господарювання; відсутність теоретичного і науково-практичного забезпечення новітніх та інноваційних методів регулювання ринкових економічних процесів; присутність багатьох елементів, що залишилися від планово-централізованої системи; недостатня концептуальна розробка механізму регулювання зайнятості робочої сили та оплати її праці, особливо його ментальних засад тощо. Усі вони носять гострий соціальний характер, бо органічно пов'язані з ефективністю функціонування національної економіки. У таких умовах вимагає подальшого розвитку інтелектуалізація праці, інноваційне насичення її змісту та вирішення інших питань з метою якісного оновлення ментальності нації.

Аналіз основних досліджень з теми. Проблеми вивчення ментальності людини цікавили й продовжують приваблювати увагу вчених різних галузей науки – філософії, соціології, психології, економіки та інших напрямів. Однак дослідження ментальності людини на сучасному етапі розвитку суспільства набуває особливого значення. Останнє посилюється ще й тим, що в умовах бурхливого розвитку науково-технічного прогресу людський фактор, як визначальний у суспільному виробництві, залежить від свого інтелектуального розвитку. Усвідомлюючи зазначене багато вчених присвятили проблемі свої наукові праці, серед яких О.Гришнова, Н.Дудіна, Г.Куліков, Т.Костишина, В.Никонов, О.Павловська, В.Тімофєєв, В.Шамота та інші. Разом з тим не можна не відзначити, що серед учених все більше виділяються такі, хто до вивчення менталітету людини здійснює організмичний підхід. Формуючи мотиваційний механізм, слід враховувати національні особливості трудового менталітету, його регіональні особливості. На недостатню оцінку впливу чинника ментальності як цілісного живого організму на підвищення ефективності суспільної праці звертали увагу Г.Дмитренко, П.Єщенко, Б.Кваснюк, М.Кім, І.Курас, О.Уманський, М.Шульга та інші українські вчені. Такий підхід має і певні історичні корені.

Значний внесок у розвиток теорії трудового менталітету нації зробили сучасні вітчизняні вчені Д.Богиня, О.Гришнова, М.Семикіна та інші. Однак складність проблеми й широта діапазону в економічній науці не дозволили глибоко розкрити усі її аспекти, серед яких підвищення конкурентоспроможності трудового потенціалу України через зростання впливу освіти на трудовий менталітет.

Формулювання цілей статті. Враховуючи те, що в умовах ринкової трансформації економіки «збільшується дистанція» між потребою у наукових розробках сучасної теорії та господарської практики й наявної обмеженої інформації про трудовий менталітет нації, стають вкрай необхідними подальші глибокі дослідження основ українського трудового менталітету як суспільства загалом, так і його окремих груп. Без їх вивчення неможливо зрозуміти ставлення окремих груп населення до ринкових реформ, передбачити трудову поведінку носіїв робочої сили на ринку праці, а, отже, і підвищувати конкурентоспроможність як окремого працівника, так і суспільства загалом. Подальше вивчення проблеми в економічній науці розширить інформаційне поле для наукового аналізу, пошуку дієвих важелів для прискорення темпів упровадження ринкових реформ в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки людина є найважливішим ресурсом суспільства, то з формуванням трудової свідомості ринкового типу, багатогранною мотивацією працівника до ефективної праці пов'язані резерви трудової активності, джерела соціального й економічного зростання держави, її конкурентоспроможності. Без розв'язання цієї проблеми неможливо створити конкурентоздатне й соціально орієнтоване національне господарство. Упродовж тривалого часу в Україні спостерігається деформація

трудових цінностей та масове погіршення якості трудового потенціалу. Разом з тим проблеми реалізації ринкових реформ пов'язані з рівнем індивідуальної та колективної трудової свідомості, необхідністю суттєвого підвищення конкурентоспроможності праці.

Реалізація кожного управлінського рішення залежить від менталітету людей-виконавців, що має суттєвий вплив на кінцеві результати індивідуальної та суспільної трудової діяльності. При цьому націю слід розглядати через призму холистичного підходу: не як суму організацій, партій, класів, не як суму людських індивідів, а як цілісний живий організм, що має «душу народу», «дух народу» та інше. Комплексним показником, який відбивав би сукупність політико-психологічних характеристик у сфері поведінки чи мислення соціально-політичної або етнічної спільноти людей (рівень цивілізації, духовності, світосприйняття, ступеня інтелектуального розвитку) виступає трудовий менталітет [8, 5-6]. Застосування таких характеристик дає можливість оцінювати й прогнозувати соціально-політичні та психологічні реакції спільноти на конкретні події у той чи інший проміжок часу у певній окремо взятій країні чи групі країн. Тому кадрова політика у сфері праці має враховувати національний генезис, національні особливості трудового менталітету.

Розвиток наукових поглядів у сфері соціально-трудоких відносин, також у системі мотивації до ефективної праці, має певну періодизацію. Сучасний етап розвитку наукових уявлень в Україні про трудовий менталітет пов'язаний з проголошенням незалежності, впровадженням ринкових реформ, утвердженням демократії, зростанням національного самоусвідомлення. Наразі «актуальними для управління працею в Україні стають завдання мотиваційного моніторингу, діагностики та оцінки трудового потенціалу, умов, складності та результативності праці, діючої системи стимулювання працівників, оцінка та прогнозування впливу методів спонукання до праці на трудову свідомість працівника, його ціннісні орієнтації у сфері праці, ставлення до трудової діяльності» [8, с. 47].

На думку вчених, котрі досліджують в Україні національний трудовий менталітет, подальша еволюція наукових уявлень про нього має розвиватися у певних напрямках, серед яких: визначення закономірностей формування національного трудового менталітету та чинників, що впливають на нього; розробка шляхів формування трудового менталітету, спрямованого на розвиток конкурентоспроможності на ринку праці, досягнення ефективної результативності трудової діяльності; оцінка реальних можливостей якісного поновлення трудового менталітету населення на окремих етапах ринкових перетворень в межах мотиваційної системи; вивчення умов і чинників трансформації трудової свідомості в межах окремих верств населення та категорій працівників на тлі нового соціально-економічного буття та інші [8, с. 50-51].

Оскільки менталітет характеризує «рівень індивідуальної та суспільної свідомості» [2, с. 454], то слід пам'ятати, що в Україні «підготовка конкурентоспроможної робочої сили, методи досягнення ефективної праці не можуть

бути точною копією американської, японської або німецької моделі, бо наш менталітет, український національний характер, який формувався не одне тисячоліття, є дещо особливе, що відрізняє нас від представників інших націй і потребує уваги, вивчення і обов'язкового врахування у пошуках оптимальних шляхів розвитку суспільства та держави» [8, с. 64]. Говорячи про менталітет українського народу, слід передусім згадати, в яких історичних умовах він формувався. Українські трудові традиції склалися не стільки як чистий відголосок української культури, а як конгломерат культур різних народностей упродовж тисячоліть [13, с. 181].

Побудова ринкової економіки в Україні вимагає поступової трансформації трудової свідомості працівників у певному напрямі, а саме – наближення до трудового менталітету ринкового типу з орієнтацією на конкурентоспроможність. В умовах глобалізації світового економічного простору Україна стає однією з його складових і національний менталітет має теж змінюватися, адаптовуватися й інтегрувати у цьому напрямі. Але, оскільки це надзвичайно складний і тривалий процес, то пом'якшити існуючі проблеми і прискорити його хід може тільки освіта. Наразі конкурентні переваги отримують економіки, які базуються на знаннях. Тому саме освітній чинник має стати запорукою підвищення національного інтелекту, нового світосприйняття, впровадження якісних змін трудового менталітету на шляху до інтеграції України у світову економіку.

Побудова нового для України ринкового середовища зумовлює формування працівника ринкового типу, якому притаманні зовсім інші загально визнані риси трудового менталітету. Україна, як і більшість розвинених країн, оголосила своїм головним завданням побудову інноваційної економіки, але основою національної економіки залишається її енергетично-сировинний характер. Для створення одного долара ВВП Україна використовує до тонни сировини, тоді як розвинені країни, наприклад США, – в сотні разів менше [3, с. 73]. Час екстенсивного розвитку національної економіки пройшов, її інтенсифікація вимагає зміни національного трудового менталітету, підвищення конкурентоспроможності виготовленого продукту через різке зростання продуктивності праці не окремих індивідів, а всієї нації, залучення кожного у суспільне виробництво.

Вирішення проблеми якості трудового менталітету та конкурентоспроможності трудового потенціалу в країні безпосередньо залежить від правильної державної кадрової політики, вміння застосування людського потенціалу своєї нації, шляхів формування національної ідеї та підготовки інноваційної еліти країни. Цей потенціал, у свою чергу, має володіти належним рівнем освіти, креативністю, вмінням працювати в команді, мати моральні якості, відповідати вимогам національних цінностей та ідей.

Підвищення рівня освіти і соціальних навичок громадян дозволяє навіть недостатньо захищеним групам населення отримувати ширший доступ до можливостей зайнятості та бути активнішими у житті суспільства. Про-

дуктивна зайнятість і гідна праця є важливими складовими конкурентних переваг ринку праці та впливають на конкурентоспроможність країни в цілому. Разом з тим вони є наслідком якісних змін трудового менталітету. Нині освіта і наука в розвинених країнах перетворюється на потужну виробничу силу, стає важелем впливу на трудовий менталітет. Тому в них досить інтенсивно будується економіка знань, розвиваються інноваційні технологічні процеси, а отже, зростає рівень людського розвитку.

Інноваційна та інвестиційна спрямованість економічного розвитку України, прискорення темпів зростання науково-технічного прогресу (як умови забезпечення її конкурентоспроможності) підвищує актуальність проблем середньої, професійної та вищої освіти, підтримання рівня готовності людини до активної її діяльності упродовж усього життя. Однак серед основних невирішених проблем сьогодення залишаються доступність вищої освіти для населення та питання розробки інновацій і впровадження їх у виробництво.

Для пом'якшення фінансового тягаря на освітні заклади в умовах різноманітних негараздів та економічної кризи в країні (за прикладом багатьох передових країн світу) введено платне надання освітніх послуг. Це збереже науковий потенціал і дещо підвищить менталітет нації як загальний, так і трудовий. Підвищивши освітній рівень людина змінить ставлення до праці, підвищить її продуктивність, буде по-іншому ставитися до членів суспільства. Але це буде згодом, коли вона підвищить свій освітній рівень. А наразі свій негативний вплив має національний менталітет. Студент, який психологічно налаштований на грошову винагороду за гарні успіхи (стипендію), при платному навчанні втрачає інтерес до нього і часто не намагається досягти добрих результатів. Він не завжди думає про якісну підготовку до майбутньої діяльності, бо не несе відповідальності за вкладені в освіту (його батьками) кошти. Таке гуманістичне ставлення до людини в ринкових умовах потребує розширеного і уточненого розуміння: за отримані блага слід сплачувати самому, навіть за умови відстрочки цього платежу у часі. Гадається, що виходом із ситуації може стати надання студентам кредитів з відстрочкою виплати на 5-10 років.

Уведено незалежне тестування також вимагає суттєвого удосконалення. Кроки, зроблені у цьому напрямі, є недостатніми. Наразі воно ускладнює можливість використати своє конституційне право багатьох випускників, особливо сільських шкіл.

Негативний вплив на покращення трудового менталітету мають існуючі протиріччя між рівнем освіти та рівнем забезпеченості населення. До таких слід віднести: а) здобуття вищої освіти в Україні не гарантує отримання роботи за фахом та перспектив кар'єрного зростання, а знання у багатьох сферах діяльності (освіта, культура, охорона здоров'я, соціальне забезпечення тощо) не гарантують отримання середньої заробітної плати; б) з підвищенням рівня освіти у людини зростають вимоги до умов праці та її оплати. Теорія людсько-

го капіталу стверджує, що з підвищенням рівня освіти у вигляді знань і компетентності доходи людини мають зростати. Черенько Л., аналізуючи проблеми бідності в Україні, констатує, що рівень бідності в українському домогосподарстві, годувальник якого має повну вищу освіту, у 2,3 рази поступається середньостатистичному і становить 11,8% (2007 р.). Такий же показник у домогосподарствах з загальною середньою освітою перевищує 30%, а за базовою середньою освітою – наближається до 40%. [14, с.4-5]; в) не слід залишати поза увагою чинник соціалізації особистості, її творчої самореалізації в процесі трудової діяльності, що також впливає на розвиток загальнокультурної і комунікативної компетентності робочої сили та її конкурентоспроможності на ринку праці, який також формується не без участі освітніх послуг.

Розглядаючи проблеми підвищення трудового менталітету та його вплив на конкурентоспроможність робочої сили в сучасних умовах через призму компонентної структури слід зауважити, що на нього має вплив не тільки освіта, а й освітній потенціал і освітня компетентність фахівців, результатом сформованості якої є готовність до інноваційної діяльності, сприйняття змін, розвинений індивідуальний стиль діяльності та досконалий рівень розвитку культури. Компетентність, як складова менталітету, є інтегрованим результатом освіти, який на відміну від навичок є усвідомленим; на відміну від уміння є здатним до перенесення; на відміну від знання існує у формі діяльності, а не інформації про неї.

Висновок. Таким чином можна стверджувати, що трудовий менталітет нації не слід розглядати як суму індивідуальних менталітетів – окремих людей чи їх груп. Його формування має свої глибокі корені в багатовіковій історії. У ньому відзеркалюються усі культури, що упродовж тисячоліть розвивалися на теренах нинішньої України. Оскільки на національний менталітет (також і передусім на трудовий) має суттєвий вплив рівень і стан освіти, то його покращення, відповідно, впливає на підвищення конкурентоспроможності трудового потенціалу України та вимагає удосконалення національної системи освіти. Це дозволить здійснити високоякісну підготовку тієї частки випускників шкіл, яка має сформувати інноваційну національну еліту.

Надання можливості продовжити навчання у вищих закладах освіти тим, хто не набрав достатньої кількості балів у боротьбі за місце на державне замовлення, дозволить вирішити ряд суттєвих економічних та соціальних проблем. По-перше, навіть слабше підготовлені учні отримують можливість здобути вищу освіту, підвищити свій інтелектуальний розвиток за рахунок власних коштів. По-друге, в процесі навчання усі студенти, здобуваючи освіту, підвищують свою конкурентоспроможність на ринку праці, розширюють можливості працевлаштування завдяки набуттю відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня, ступеня сформованості знань, умінь і навичок, забезпечення здатності виконувати завдання та обов'язки певного рівня професійної діяльності. По-третє, значно зменшується число безробітних в країні, що скорочує витрати на утримання служби зайнятості та самих безробітних. Також

повільніше зростатиме когорта злочинців. Загалом усе це по крупинці формує і підвищує національний трудовий менталітет.

Підвищиться якість професійної підготовки майбутнього фахівця, оскільки вона здійснюється за кошти студента, а, отже, змінюється мотивація до навчання, починає формуватися зовсім інша ментальність трудового потенціалу.

Збереження вищих навчальних закладів в умовах національної економічної кризи сприяє збереженню робочих місць науково-педагогічного персоналу, а він є основною рушійною силою у формуванні технічної еліти та розвитку науково-технічного прогресу в країні. В умовах функціонування вишу значно уповільнюється знос його інтелектуального капіталу, відбувається постійне відтворення останнього.

Узагальнюючи наведене можна стверджувати, що саме освіта є визначальним інноваційним джерелом формування і підвищення конкурентоспроможності трудового потенціалу країни, розширення перспектив її економічного розвитку та важелем впливу на національний менталітет. Однак сфера освіти в Україні ще потребує суттєвого удосконалення.

Список використаних джерел

1. Грушевский М.С. Очерк истории украинского народа /Сост. и ист.-биогр. очерк Ф.П.Шевченко, В.А.Смолия; примеч. В.М.Рычки, А.И.Гуржия. – К.: Лыбидь, 1990.
2. Гуревич А. Ментальность //50/50: Опыт словаря нового мышления /Под общ.ред. М.Ферро и Ю.Афанасьева. – М.: Прогресс, 1989.
3. Заюков І.В. Освіта та наука – головні чинники людського розвитку України //Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2009. - №5, Т. 1. – С. 72 – 74.
4. Каньоса М.І. Підвищення конкурентоспроможності трудового потенціалу України через освітні реформи /М.І.Каньоса //Збірник наукових праць «педагогічна освіта: теорія і практика». – Випуск 3. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2009. – С.100-107.
5. Колот А.М. Мотивація, стимулювання й оцінка персоналу: Навч.посібник. – К.: КНЕУ, 1998.
6. Лібанова Е. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) /За ред. Е.Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 328 с.
7. Лібанова Е. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір (колективна монографія) /За ред. Е.Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. – 316 с.
8. Ментальний чинник у сфері праці: проблеми теорії та практики /Д.П.Богиня, М.В.Семикіна; Передмова І.Ф.Кураса. – Київ: «Шторм», 2003. – 382 с.
9. Мотивація праці в ринковій економіці: проблеми теорії і практики /Д.П.Богиня, М.В.Семикіна та ін. – К.: Ін-т економіки НАН України, 1997.

10. Огірчук В. Традиції та інновації у формуванні українського менталітету /Феномен нації: основи життєдіяльності /За ред. Б.В.Попова. – К.: Товариство «Знання», КОО, 1998.
11. Туган-Барановский М.И. Психологические факторы общественного развития //Мир божий. – 1904.
12. Франк С.Л. Духовне основи общества. – М., 1992.
13. Хорошковский В.И. После СССР: Украина – новый рубеж. К.: Видавнич.центр «ДрУк». – 1998.
14. Черенько Л. Бідність в Україні: нові тенденції та особливості прояву [Текст] /Л.Черенько //Праця і зарплата, 2007. – № 28. – С. 4-5.

Annotation. *The article shows the influence of education on forming the national labour mentality, on raising the competitive of labour potential of Ukraine and its innovative factor in the period of transformation of Ukrainian economy.*

Key words: *labour mentality, labour mentality of nation, labour potential, level of education, competitive of labour potential, motivative mechanism.*

4

УДК 657.42:330.31

*Л.В. Гордянська, к.е.н., докторант, ДВНЗ
«КНЕУ ім. Вадима Гетьмана»,
м. Київ*

НАПРЯМИ ВКЛАДАННЯ КАПІТАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ У ВІДТВОРЕННЯ НЕОБОРОТНИХ РЕСУРСІВ

Проаналізовано напрями вкладання капітальних інвестицій у відтворення необоротних ресурсів. Визначено, що найбільший рівень відтворення спостерігався за видом необоротних матеріальних ресурсів.

Ключові слова: *капітальні інвестиції, відтворення, напрями відтворення, необоротні ресурси.*

Здатність необоротних ресурсів приносити прибуток робить їх корисними, втрата цих властивостей потребує пошуків на підприємстві процесів відтворення. Напрямами відтворення є поліпшення необоротних ресурсів, відновлення їх матеріальних об'єктів та зміцнення інтелектуального потенціалу працівників, сукупність яких утворює суспільні сили виробництва. Заходи щодо відтворення ресурсів можуть забезпечити зростання якості продукції та ефективне функціонування підприємства.